

DE DEUGD VAN DE PRAKTISCHE WIJSHEID IN TIJDEN VAN CRISIS

De deugden worden meestal afgebeeld als vrouwfiguren met een of meer attributen die de kenmerken van de desbetreffende deugd zouden symboliseren. Zoals van alle cardinale deugden, bestaan er ook van de deugd van de *phronèsis, prudentia* of 'praktische wijsheid' allerlei symbolische afbeeldingen. Een constant element daarin is de spiegel. Dat is niet de spiegel van de ijdelheid, maar die van de zelfkennis. Praktische wijsheid kan niet zonder zelfkennis, en dat geldt op meerdere manieren.

Als je je afvraagt wat wijsheid is in de huidige crisis-situatie, zou je op de eerste plaats kunnen nagaan hoe je eigen waarneming van de crisis, je reactie op de berichten daarover, je gevoel bij de maatregelen waaraan je je moet houden, gekleurd worden door je persoonlijkheid, je karakter, je gewoontes. Ken je jezelf? Weet je van jezelf dat je gauw een pijntje meent te voelen of een neiging tot hypochondrie hebt? Of ken je jezelf als iemand die een gevaar relativeert zolang het niet acuut is? Of je onverschillig bent of betrokken, individualist of groepsmens, vrolijk of ernstig – je karaktertrekken vormen even zo vele filters waardoor de berichten die je hoort gezeefd en gevormd worden. Dat in te zien kan helpen paniek te bezweren en onverantwoorde zorgeloosheid te voorkomen.

In veel afbeeldingen van de deugd van de praktische wijsheid is er iets merkwaardigs te zien aan die spiegel: hij blijkt bol te zijn. Dat kan ermee te maken hebben dat de oudste afbeeldingen stammen uit de tijd dat men slechts bolle spiegels maken kon, maar het kan ons ook een tweede belangrijke les leren. Als je in een bolle spiegel kijkt, zie je niet alleen jezelf, maar ook je omgeving. De boodschap lijkt deze te zijn: wijsheid bestaat erin, ook in tijden van crisis, je niet alleen op jezelf te richten: je eigen zorgen, je eigen angst, je eigen lot. Zowel overdreven paniek als overdreven zorgeloosheid hebben veelal te maken met de uitvergroting van een deel van het grotere geheel. En het deel dat jezelf bent (je eigen gezondheid, je eigen bedrijf, je eigen nood) leent zich maar al te gemakkelijk voor zo'n uitvergroting. Wie in staat is de crisis die ons nu treft te zien in het grotere kader voorkomt die vertekening. Naar beide kanten: mijn gedrag heeft ook gevolgen voor anderen, mijn zorgeloosheid kan anderen schaden. Maar ook: mijn angst en mijn ellende wordt gerelativeerd door de zorgwekkende toestand waarin anderen verkeren. Of om het concreter te zeggen: mijn angst dat er geen ic-bed voor mij beschikbaar zou kunnen zijn als ik dat nodig zou hebben verandert door de vergelijking met de toestand van degenen die met tienduizenden opgepakt zitten in een tentenkamp zonder voorzieningen. Wijsheid bestaat er ook in jezelf in context en de dingen in proportie te zien.

Ten derde vormt deze confrontatie met een crisis zelf een belangrijke ervaring om jezelf te *leren* kennen. Je ontdekt je karaktertrekken door de wijze waarop de crisis op je inwerkt. Ga na over welke mogelijke gebeurtenissen ten aan zien van welke mensen of dingen je het meest bezorgd bent: de gezondheid, je eigen gezondheid, je contacten, je onderneming, je kapitaal? En vraag je vervolgens af wat dat zegt over wie je bent. Als je nagaat aan welke mensen je onwillekeurig denkt nu je noodgedwongen thuis zit, ontdek je welke mensen belangrijk voor je zijn. Ook je vriendschappen zijn een spiegel voor jezelf. Wijsheid bestaat misschien wel ook hierin: de crisis als leerschool van zelfkennis weten te benutten.